

## BUGÜNÜN SARAYLISI'DAN ALINTI ŞİİRLER

Fatma SÖNMEZ

**T**ürk edebiyatının önemli yazarlarından olan Refik Halid Karay, doğum yılı olan 1888'den ölüm yılı olan 1965'e kadar yirmisi roman, ikisi hikâye, altısı mizah, altısı kronik, ikisi hatıra ve ikisi de tiyatro oyunu olmak üzere çok sayıda eser bırakmıştır. *Servet-i Fünun* dergisinde, Meşrutiyet yıllarında başladığı gazetecilik ve yazarlık mesleğini neredeyse ömrünün sonuna kadar devam ettirmiştir. Fecr-i Ati topluluğunun kurucularından birisi olan Refik Halid, eleştirilerini korkusuzca ve sert bir biçimde ortaya koymuştur. "Kirpi" takma adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları yüzünden iki kez sürgüne gönderilen yazarın en belirgin üslup özelliklerinden birisi mizahi dilidir. İlki 1914'te Sinop'a üç yıllığına, ikincisi 1922'de Beyrut'a on altı yıllığına (İyioğlu, 2012: 1542) gerçekleşen bu sürgün hayatından sonra yazar, Robert Kolejinde öğretmenlik, *Sabah* gazetesinde başyazarlık, iki kez de Posta- Telgraf Genel Müdürlüğü yapmış ve bu sırada da *Aydede* adlı mizah dergisini çıkartmıştır.



Hayatını yazmaya adanmış Refik Halid'in eserlerinde, dönemin sosyal ve siyasal hayatından izler bulmak mümkündür. Bu romanlarından birisi olan *Bugünün Saraylısı*'nda yazar, 1940'lı yılların değişen kültürel yaşamını gözler önüne serer ancak bunu doğrudan vermek yerine arka fonda vermeyi tercih eder. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı bir zaman dilimiyle başlayan romanda öncelikle Ata Efendi ve ailesi tanıtılır. Yaşar adlı uzaktan akrabasının, kendi kızını Düzce'den İstanbul'a yanlarına göndermesiyle romanda olaylar başlar. Gelen kişi, Aysel adında sarışın ve oldukça güzel bir genç kızdır. Önceleri kızın başlarına bela olacağını düşünen ve evden göndermeyi düşünen aile, kızın babasının gönderdiği yüklü miktardaki paralarla refah bir yaşam ya-

şamaya başlarlar ve böylece kızı evden göndermekten vazgeçtikleri gibi el üstünde tutarlar. Sonunda aile, Yaşar'ın gönderdiği para sayesinde Gedikpaşa'daki evlerinden taşınarak Üstün Palas'taki bir daireye taşınırlar. Böylece İstanbul sosyetesine de karışmış olurlar. Ata Efendi'nin damadı, Yaşar'ın yardımı ile iş sahibi olur, daha sonra o da zenginleşir. Günden güne Aşşen'in ünü artar ve tabii sevdalıları da. Bunların içerisinde Ata Efendi'nin patronunun oğlu Rüştü Bey, Amerikalı Mister Thomas ve yaşlı elçi Faruk Senai Bey öne çıkanlardır. Aşşen hepsine evlenme vaadinde bulunursa da hiçbiri ile evlenmez. Hepsini bir şekilde oyalamayı ve idare etmeyi başarır. Thomas ve Faruk Senai Bey, yurt dışına giderek onu unutmaya çalışırlar. Bir gün bir davette yaşanan bir karışıklık sonucunda Ata Efendi başkasının paltosunu giyer. Paltonun sahibi için ilan verilince Mısırlı Ruveyha Paşa ile tanışır. Ruveyha Paşa da Aşşen'e âşık olur. Aşşen, Rüştü Bey ile nişan hazırlıkları yaptığı bir sırada karşısına çıkan Ruveyha Paşa'yla kaçarak evlenir. Kendisine Ata Efendi ve ailesi de yardım eder. Mısır'da sosyete hayatına atılan Aşşen artık bu hayattan sıkılmıştır. Rüştü'yle mektuplaşmaya başlayan Aşşen, Ruveyha Paşa'dan kaçıp İstanbul'a gelmeyi ister. Aşşen, boşandıktan bir müddet sonra Rüştü ile evlenecektir. Ata Efendi de Aşşen'in gizli âşıklarından olduğundan onun geri dönecek olmasına sevinir. Aşşen, yeniden Gedikpaşa'da Ata Efendi ve ailesi ile yaşamak istediğini yazmıştır. İstanbul'a dönmek için gizlice pasaport çıkartan Aşşen'i ne kadar beklerlerse de gelmez. Mısır'dan gelen bir kişi aracılığıyla Aşşen'in Ruveyha Paşa ile yurt dışına seyahate çıktığı ve bu mektupları kullandığı morfinin etkisiyle yazdığı öğrenilir. Bunu öğrenen Ata Efendi, evine dönerken olduğu yere yığılır ve ölür. Kısaca özetlemeye çalıştığımız bu olaylar romanda dört bölümde sunulur: Birinci Bölüm "Düzce'den Gelen Kız", İkinci Bölüm "Pavyona Giden Kız", Üçüncü Bölüm "Modern Hayat Saraylısı", Dördüncü Bölüm "Beklenen Kadın".

Romanda olayların anlatımı sırasında yazar şiirlerden faydalanır. Bu şiir alıntılarını, "metinler arası ilişkiler" olarak değerlendirmek mümkündür. Bilindiği gibi metinler arası ilişki "bir yazar, yazdığı metnine kendinden önceki yazarın/yazarların yazdığı bazı metin parçalarını ekleyerek bir yeniden yazma işlemi ile metnini ortaya koyar" (Aktulum, 2000:17). *Bugünün Saraylısı* romanında yer alan şiir alıntıları da bu çerçevede değerlendirilebilir. Örneğin, Aşşen sayesinde itibarı artan Ata Efendi, Rüştü ve İsmail Beyler tarafından bir eğlenceye davet edilir. Rüştü Bey, Aşşen'le dostluk kurabilmek için Ata Efendi'yi davete çağırır. Davette İsmail Bey'in eşi Mesture Hanım, Mesture Hanım'ın dul kız kardeşi Berin ve kızları Deniz de vardır. Mesture Hanım, Ata Efendi ile yakından ilgilenir. Ata Efendi bu ilgiye kayıtsız kalamaz ve biraz da kur yapmak amacıyla ona bir beyit söyler:

*"Gül mevsimidir tövbe-i meydan benim gibi,*

*Zannım budur ki sen de peşimansın, ey gönül!"* (Karay, 2104:74)

Beytin, Nedim'e ait olduğu belirtilir. Ata Efendi'ye göre Nedim işte "böyle latif ve nazik" söyler. Tövbeyi unutup içmeye devam etmelerini söyleyen Ata Efendi'nin bu sefer de aklına şu beyit gelir:

“Bir dilber-i gülizardır mey

Bir akıl alıcı nigardır mey” (Karay, 2104:74)

Anlatıcı, anlama uygun olarak şiir alıntılarında faydalanma yoluna gitmiştir. Romandaki anlama katkı sağlayan bu alıntılar diğer taraftan anlatıcının anlatımına estetik bir zevk de katar. Ayrıca anlatıcı, bu şiir alıntıları ile Ata Efendi'nin şiirden anladığını, boş bir adam olmadığını da göstermek ister, çünkü öncesinde Ata Efendi, Mesture Hanım'a “Hanımefendi! Siz benim depo memurluğuma bakmayınız, şiirden anlarım, anladığımı iddia edenlerden çok daha iyi anlarım. Eskisini de bilirim, yenisini de... Hatta en yenisini bile. Hele böyle bir mecliste zatı aliyyeleri gibi hasna, müstesna, cidden münevver bir hanımefendinin iltifatına nail olduktan sonra bülbül kesilirim elbette” (Karay, 2104:74) diye söylemiştir. Ata Efendi'nin içtikçe şairliği artar ve cebinden çıkardığı bir defterden, dergilerden seçip yazdığı bir şiiri Mesture Hanım'a okur. Daha sonra Berin de yanına gelerek kendisine de bir şiir okumasını ister. Berin, Ata Efendi'ye Leyla ve Mecnun'u hatırlatır. Bu yüzden ona,

“Öyle sermestem ki...”

gazelini,

“Kerbela-yı ışık ile hoşnud isen gavga nedir? (Karay, 2104:74)

dizesine, yani sonuna kadar ezberden okur. Ata Efendi, kendisini adeta aşka getiren bu güzel kadınların yanında hafızasının canlanmasından etkilenerek “Kendimi çürütüyormuşum”, “Bütün zevklerden mahrum kalmışım. Bak, nasıl da açıldım!” (Karay, 2104:74) diye düşünmeye başlar. Şiir, bir bakıma Ata Efendi'nin aşka gelişini göstermek için birer vasıtadır denilebilir. Öyle ki Ayşen'in güzelliği karşısında gündün güne büyülenen Ata Efendi, bir gün kızın giydiği bir elbisenin kendisinde bıraktığı izlenim sonucunda onu parmakları arasında iki kat bükse, kızın “hezaran dalı” gibi esneyeceğini, iki ucundan birleşeceğini ve bırakınca uzağa fırlayacağını, daha sonra da tekrar eski hâline geleceğini düşünür. Bu sırada saz şairlerinden birisinin beytini hatırlar;

“Hezaran buçuğa benziyor belin

Altın kemer takma bel incinmesin” (Karay, 2104:78)

Şiir, Ata Efendi'nin hislerine bir bakıma tercüman olması sebebiyle anlama katkı sağlamaktadır çünkü Ata Efendi bu şiirdeki ruh hâlinin aynısını Ayşen için hissetmektedir.

Bir gün Ata Efendi, Ayşen ile katıldıkları bir kokteylde, yaşlı başlı bir yazarın oldukça genç bir hanımı olduğunu ve birbirlerini sevdiklerini görür. Bunun üzerine Ayşen'e âşık olan ve onunla evlenmek isteyen Faruk Senai Bey ile Ayşen'in de evlenirlerse aralarındaki yirmi yaş farkın önemli olamayacağını ve birbirlerini sevebileceklerini düşünmeye başlar. Bu düşüncesini kokteyldeki diğer çift de destekler. Bunlar, Ferdane ve Feyzullah çiftidir. Feyzullah, işleri için gidip geldiği bankada

çirkin ancak cazibeli olan kâtibe Ferdane'ye âşık olur ve evlenirler. Böylece sınıf atlayan Ferdane'ye artık Feri denilir. Bunları düşünürken çirkin olan Ferdane'nin gerçekten cazibeli olduğunu fark eden Ata Efendi, onun etrafını saran erkekleri, özellikle de yabancı erkekleri görünce aklına şu mısra gelir:

“*Hüda kadirdir eyler seng-i hârâdan güher peyda*” (Karay, 2104:120)

Bu mısradaki anlam aslında Ferdane'yi bire bir anlatır. Ferdane çirkin olmakla birlikte cazibesi sayesinde dikkati çeker. Sert taştan bir mücevher çıkması gibidir.

Dayı dediği Ata Efendi ile Ayşen çeşitli balolara eğlencelere birlikte giderler. Ata Efendi bir bakıma Ayşen'in kavalyesi makamındadır, Ata Efendi'nin karısı Üftade bu gibi ortamlara ayak uydurmadığından onlara eşlik etmez. Bir gün Dolmabahçe Sarayı'nda Amerikan Filosu şerefine verilen bir baloya katılan Ata Efendi ve Ayşen bir aralık kalabalık içerisinde birbirlerini kaybederler. Ata Efendi, daha sonra Ayşen'i yüksek rütbeli askerler için ayrılan özel bölümde görür ancak oraya davetsiz gidemeyeceği için uzaktan onlara bakar. Bu sırada yanındaki bir koltukta oturan yaşlı bir kadınla genç bir kadının Ayşen hakkında konuştuklarını duyar. Genç kadının “*Ona Sarı Kız derler; âşık olan olana!..*” yolundaki sözleri üzerine Ata Efendi Ayşen'in sadece güzel bir kız olup olmadığını düşünmeye başlar. Onun endamının kimsede bulunmadığını düşünen Ata Efendi'nin aklına enderun şairleri gelir. Onların endam güzelliğini serviye, Tubâ ağacına, elife, ardıç dalına, hatta kıyamete benzettiklerini ve bir türlü vasıflandıramadıklarını düşünür. Ayşen'in o geceki lal renkli tuvaleti içinde Baki'nin,

“*Muanber şem'dir kaddin...*” (Karay, 2104:187)

mısrasında anlatılan hâle benzediğini ve “*amber kokulu, narin bir balmumu gibi yan (dığı); etrafa biçimli aleviyle nur ve rayiha serp (tiğini)*” (Karay, 2104:187) düşünür. Ata Efendi'nin Baki'nin bu mısrasından sonra yaptığı yorum ise dikkat çekicidir: “*Hayır, saz şairleri boy bostan, saçtan ve gözden, kadın güzelliğinden daha iyi anlarlarmış; içten duyarlarmış*” (Karay, 2104:187). Ata Efendi'nin, kadın güzelliğinden bahsedildiğinde aklına divan şiirinin gelmesi bu yıllarda şiirde geleneğin devam ettiğini gösterir.

Ayşen'in vurdumduymaz tavırları ve onu sevenlere karşı gösterdiği hissizlik Ata Efendi'yi kızdırır çünkü tam Rüştü ile nişanlanmaya karar verdiği sırada bu sefer de Ruveyha Paşa'ya yüz vermeye başlar. Bu yüzden sinirlenen Ata Efendi, Ayşen'e sevmeye kabiliyetinden yoksun olduğunu söyler. Bunun üzerine Ayşen fenalaşır. Ayşen'in sevdalılarında olan Faruk Senai Bey, gitmesi gereken elçilik görevi yüzünden, Mister Thomas da asker olduğu için yurt dışına gitmek zorunda kalırlar ancak her ikisi de Ayşen'i unutamamışlardır. Bu nedenle gittikleri yerlerden Ayşen'e mektup yazmaya ve aşklarını ilan etmeye devam ederler. Ayşen bu mektupları hiç okumadan dayı dediği Ata Efendi'nin odasındaki çekmeceye atar. Onların mektuplarına arada bir cevap verir. Verdiği cevaplar da bir iki cümleyi geçmez. Kendine geldiğinde Ayşen, Ata

Efendi'ye bu mektuplardan bahseder ve mektupları onun çekmecesine koyduğunu söyler ve Ata Efendi de mektupları okumak üzere çekmecesinden alır. Mektupları okurken Ayşen gelir ve neler yazdıklarına birlikte bakarlar. Kız gidince Ata Efendi arkasından Karacaoğlan'ın şu dizelerini okur:

*“Kasvetli gönlümün gamın eriten*

*Karanlık kalbimin çırası kızlar”* (Karay, 2104:219)

Ata Efendi bu dizeleri okuduktan sonra şaire hak verir. Ayşen'in vücudunda bütün güzellerde olduğu gibi etrafını ışıklandırır bir yetenek olduğunu, bununla birlikte onununin hepsinden daha kuvvetli ve tatlı olduğunu düşünür. Ondan ayrıldıktan sonra sadece kendi gönlünün değil eşyanın, duvarların hatta lambanın bile hüznünlendiğini; hepsinin benzinin solduğunu düşünür. Yine aklına Karacaoğlan gelen Ata Efendi, şairin bir türküsünü hatırlar. Şair, pınar başında dolaşırken dört beş kızın gülüp eğlenerek testilerini doldurduklarını; kızlar gittiklerinde ise etrafın kimsesiz kaldıklarını hisseder. Artık ne suyun berraklığının kaldığını ne de söğütlerin hoşluğunu düşünür. Manzarayı derin bir neşesizlik kaplamıştır. O zaman şair;

*“Güzel gitti diye pınar ağladı*

*Acıdı yüreğim yandı pınara”* (Karay, 2104:219)

der. Ata Efendi bu şiirde anlatıldığı gibi Ayşen gittiğinde onsuz kalan odaya acıdığını, birdenbire kendisi de dâhil odadaki her şeyin belinin büküldüğünü düşünür. Ata Efendi için sevgili, sevgilinin güzelliği, sevgilinden ayrı kalmak gibi duygular yaşandığında aklına bildiği şairlerin bu konu hakkındaki şiirleri gelir. Hislerine bu şiirler bir anlamda tercüman olurlar. Şiirlerin divan şairlerinden ya da halk şairlerinden alınmış olmaları ise önemlidir. Bu durum Halit Refik'in hafızasında her iki kaynağında canlı bir şekilde yaşadıklarını gösterir. Dahası onun ikisini yan yana kullanması, şiirde tek bir yönde kalmadığını ya da bir tercihte bulunmadığını yani güzel olan her şeyi okuduğunu ve yeri geldiğinde bunları kullanmaktan çekinmediğini göstermektedir. Refik Halid, konularının çeşitliliği ve onları ele alış tarzı açısından kendine has bir yazardır. Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kalemlerinden birisi olan yazarın gözlem gücü dikkati çeker. Bu romanında yer alan şiir alıntıları ise onun bir başka yönünü yani şiir zevkini de açığa çıkarırlar. Ayrıca bu şiirler yazarın romanlarında bir anlatım tekniği olarak -kişilerinin hislerini anlatmada- şiirlerden faydalandığını da göstermektedir.

### Kaynaklar

İyioğlu, Gülizar (2000), “Refik Halid'in Hikâyeciliğinde Değişim”, *Turkish Studies*, S. 7/3.

Aktulum, Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara.

Karay, Refik Halid (2014), *Bugünün Saraylısı*, İnkilâp Kitabevi: İstanbul.